

Vacys Bagdonavičius

AR PAVYKS IŠGIRTI VYDŪNO BALSĄ ?

Vokietijai pripažinus ką tik gimusią Lietuvos nepriklausomybę, 1918 m. balandžio 10 d. Vydūnas pasiuntė sveikinimo laišką tuometiniam Lietuvos Tarybos pirmininkui Antanui Smetonai. Jame mąstytojas išreiškė tikėjimą tuo, kad „Amžinoji Apvaizda yra pasirinkusi Lietuvą aukštam uždaviniui“ – „būti pasaulyje viena aiškiausių žmoniškumo reiškėjų“. Vydūnui atrodė, jog greitai ateis ta diena, kai pasijausime esą „dėkingi, kad mums likimas parinko gyventi Lietuvai“. Mąstytojas įžvelgė priespaudų nuvargintoje, karo dar labiau nuskurdintoje Lietuvoje tebesant pakankamai daug „jaunatvės pasitikėjimo ir jaunatvės galių“ ir buvo įsitikinęs, kad „Lietuva yra šalis, kurioje žmogus tikrąjį žmoniškumą labai aukštai stato“¹. Sugebėjusi reikšti tikrąjį žmoniškumą per visas priespaudas ir vargus, tauta nusipelnusi Amžinos Apvaizdos patikėtos kilnios misijos – tuoju žmoniškumu paveikti prieštaravimų draskomą pasaulį, o tai misijai atlikti ir esanti suteikta laisvė. „Pasaulis valdomas labai taurių, kilnių, šventų galybių. Ir jas nujėgti tegali žmogus, kuris yra pasišventęs Aukštybei. *Šitos galios yra suteikusios nepriklausomybę mūsų tautai*, – rašys Vydūnas po kelerių metų savo leistame „laikraštyje (iš tikro žurnale – V. B.) tautos dvasiai tvirtinti“ „Darbymetyje“. – Joms veikiant visose pasaulio vietose, mūsų tauta išėjo iš vergovės. Ir jų leista dabar mūsų tautai gyventi savaip. Tik numanykime, kiek tai reiškia: savaip po tiek vargų, po tiek amžių prislėgimo, priespaudos ir paniekos!“² Pasidžiaugęs tautai aukštųjų galių suteikta laisve, mąstytojas primins, jog tasai džiaugsmas neturįs virsti svaigia euforija, nes pirmiausia „kiekvienam tautos vaikui priderėtų mąstyti apie tai, kam *mūsų tauta nebepriklausoma*, kam jis pats nebeverčiamas svetimiems vergauti, kam suteikta jam ir visai tautai laisvė“³.

*„Mes laisvi, jeib ką reikštume. Ir mes laisvėsime, kiek mes reikšime. Jeigu to nebus, tai pasaulio padėtis vėl virs tokia, kad nebebus mums vietos gyventi, nebebus sąlygų mūsų gyvybei augti ir stiprėti bei įsigalėti“*⁴ – jau įspėdamas apie galimas tautos laisvei grėsmes kalba mąstytojas tame pat „Darbymetyje“. Čia pat jis su dideliu susirūpinimu konstatuoja, kad tauta

¹ Cit. iš: Bagdonavičius V. Sugrįžti prie Vydūno, V., 2001, p. 422–423.

² Vydūnas. Raštai, t. 3, V., 1992, p. 259.

³ Ten pat, p. 260.

⁴ Ten pat, p. 261.

penktaisiais nepriklausomybės metais nei savo laisvės prasmės, nei jai tekusios misijos reikšmingumo dar nėra suvokusi ir ragina kuo greičiau tą suvokimą išsiugdyti. „Mums rodosi, kad mūsų tauta laisva. Ir nuolat girdime sakant, ji nepriklausoma. Bet skaidriosios akys mato, kad mūsų tauta tėra nepriklausoma gyvenimo paviršiaus dalykuose. Ir jos mato, kad ir tai laisvei gresia pavojus, kadangi kitos, būtent esmingosios, laisvės nėra. Ir todėl labai svarbu, kad pradėtume jos ieškoti, kad pasistengtume, jeib ją įgijus.“⁵ Metams praėjus nuo šio nerimu pažymėto konstatavimo ir raginimo, „Klaipėdos žiniuose“ (1924 m. balandžio 6 ir 13 d. numeriuose), o kiek vėliau ir savo „Darbymetyje“ (1924, nr. 8) mąstytojas paskelbs jau beveik apie aliarmą įspėjantį straipsnį „Mūsų tautos gyvenimo krizis“.

Kokią gi krizę įžvelgė tilžiškis išminčius, atrodytų, gana tvirtai ant savo kojų atsistojančioje ir daugeliu atžvilgių stiprėjančioje jaunoje valstybėje? Bylota čia ne apie ekonominę ar finansinę krizes, nes jų Lietuvoje tada iš tikro nebūta. Ekonominiu požiūriu gyvenimas mūsų dar tik besikuriančioje valstybėje iš esmės gerėjo. Mąstytojas konstatavo, jog būtent to gerėjimo akivaizdoje tautoje tada nebūta net „aiškaus nujautimo, kad gyvenama krizio laiku“, o „prastajam (t. y. paprastajam – V. B.) žvilgiui rodėsi, kad viskas yra tvarkoje“⁶. Tad kas gi buvo netvarkoje, ką konkrečiai negero mąstytojo „skaidriosios akys“, prieš metus mačiusios, jog „nėra esmingosios laisvės“, įžvelgė to meto gyvenime ir kokia turėtų būti toji „esmingoji laisvė“? Tų negerovių mąstytojas matė gana nemažai, ir jas jis įvardijo kaip aiškias esmingosios laisvės nebuvimo apraiškas, kaip kylančias dėl pačios laisvės klaidingo supratimo. Vydūno įsitikinimu, laisvę nemaža tautos dalis suvokė kaip galimybę nesivaržant siekti materialinių vertybių, hedonistinių malonumų, juos laikant prioritetiniais gyvenime, atsipalaiduoti nuo bendrų tautos ir valstybės interesų, hipertrofuoti individualius egoistinius siekius, pelnytis kitų sąskaita ir pan. Drausmė, tvarka, dvasinė saviugda imta traktuoti kaip laisvės varžymo priemonės. Toksai laisvės supratimas vedąs tautą į dvasinės kultūros krizę, į josios gyvybinių galių silpnėjimą, kartu – į vidinės, tikrosios, laisvės praradimą, po kurio gali sekti ir išorinės, t. y. politinės, laisvės netekimas. Tenlink, anot Vydūno, tautai kelių tiesiantys tokie valstybės gyvenime įsigalintys dalykai kaip minėtosios egoistinių individualių interesų viršenybės prieš bendruosius adoravimas, iš svetimųjų valdymo paveldėtas atotrūkis tarp valdžios ir žmonių, žemas valdžion susispietusiųjų tautiečių dorovės lygis, jų atsakomybės ir

⁵ Ten pat, p. 257.

⁶ Ten pat, p. 311.

pareiĝingumo stoka, tautos elito dalies viešai demonstruojamas abejingumas ar netgi niekinantis požiūris etninės kultūros atžvilgiu, tautinės savasties ugdymo eliminavimas iš švietimo sistemos, savitų tautinių bruožų nykimas mene, menkavertės masinės kultūros skverbimasis į gyvenimą jos negatyvus poveikis jaunimui ir pan. Visa tai sąlygoją pastebimą tautos dorovės kultūros nuosmukį, žmoniškumo galios atskirame žmoguje silpnėjimą. Viso to akivaizdoje valstybės institucijos liekančios abejingos dvasingos, doroviškai tvirtos ir atsakingos asmenybės ugdymui. Tokiomis sąlygomis vaikydamasis išoriniams pomėgiams tenkinti skirtos tariamosios laisvės, žmogus prarandąs vidinę laisvę, t. y. galimybę jo dvasiai būti laisvai nuo paviršutiniškų hedonistinių troškimų ir pačiai reikštis taurųjį žmoniškumą. Tokį praradimą patiriant daugeliui žmonių, silpnėjanti visa tauta, kuri galinti tapti lengvai pasičiumpamu išorinių jėgų grobiu. „Jeigu tik būtų tauta kaip nors aktingiau iš lauko spaudžiama, jeigu patys kitų tautų dvasios dar daugiau leisime į savo darželį, pavojus bežiūrint didės“⁷ – įspėja Vydūnas dėl to, kas tautai gresia, jei ji nesirūpins dvasinės krizės įveikimu. Pro žmoniškumo prizmę žvelgiančiam mąstytojui atrodo, jog pati valstybės orientacija į ekonomikos stiprinimą, materialinio turtejimo skatinimą, spartų civilizacijos laimėjimų diegimą, į pastangas būtent šiose sferose pasivyti kitas tautas esanti vienapusiška, jos neatsveria su šiais tikslais kartu turimas įgyvendinti dvasinis tautos augimas, jos kultūros raiška. Tokios orientacijos fone valstybės gyvenime toną todėl ir duodančios ne taurumu pažymėtos žmoniškos stiprybės, o silpnybės – savanaudiškumas, garbės troškimas, pakantos ir tolerancijos stoka, bendravalstybinio susitelkimo nebuvimas, atotrūkis tarp valdžios ir visos tautos.

Tasai nuosmukis („tautos gyvenimo krizis“) smogė labai skaudų smūgį minėtame Vydūno laiške A. Smetonai išreikštam tikėjimui, kad „Lietuva pasistengs būti pasaulyje viena aiškiausių žmoniškumo reiškėjų“, kad „Amžinoji Apvaizda yra pasirinkusi Lietuvą aukštam uždaviniui.“ Tačiau mąstytojas vis dėlto nenugrimzdo pesimizman ir tikėjo, kad tautą apėmusi dvasinė krizė yra tik išbandymas ir kad ji bus įveikta, nes, kaip jam atrodė, „laimingu būdu yra mūsųose ir labai dar sveikos tautinės gyvybės“⁸. Tą gyvybę, anot Vydūno, per istorijos negandas išsaugojusi tautos žmonių diduma, kuri ir dabar ją palaikanti. Tačiau, perspėjo Vydūnas, tuo palaikymu pasitikint negalima nieko neveikti. Pats mąstytojas anksčiau darė ir dabar, t. y. nepriklausomybės sąlygomis, darys viską, kiek tik jo sugebėjimai ir jėgos leis, kad tautoje

⁷ Ten pat, p. 311.

⁸ Ten pat, p. 313.

„gyvėtų žmoniškumas“, kad kuo sėkmingiau būtų įveikiamos to gyvėjimo kliūtys, kad poreikis tam gyvėjimui kiltų iš žmogaus ir tautos vidinių paskatų, kad pačios tos paskatos bustų ir nuolat stiprėtų. Anot mąstytojo, „kiekvienas žmogus turėtų būti savo tautai, būtent jos gyvumui, šviesėjimo židiny“⁹. Pirmiausia tokiu šviesėjimo židiniu – „aiškia žmoniškumo apraiška“ – stengėsi būti jis pats ir tuo „kitus tam žadinti“. Susipažinus su Vydūno gyvenimo, darbų ir kūrybos visuma, kyla noras jį pavadinti mūsų tautoje užgimusiu žmoniškumo apaštalu. Būtent tasai apaštalavimas ir sudaro viso jo gyvenimo turinį. Tai, kad jis parašė daugybę filosofijos traktatų (svarbiausi iš jų – „Mūsų uždavinys“, „Tautos gyvata“, „Sąmonė“, „Taurės žmoniškumo užtekėjimas“), studijų, straipsnių, į mūsų literatūros aukso fondą įeinančių dramų (svarbiausios – „Probočių šešėliai“, „Amžina ugnis“, „Pasaulio gaisras“, „Jūrų varpai“), kad jas suvaidino su savo Tilžės giedotojais ir kad su jais išstisus keturis dešimtmečius dainomis stiprino Mažosios Lietuvos lietuvių dvasią ir tautinę savigarbą, kad ryžtingai stoji prieš nuožmią savo tėvynainių nutautinimo politiką, kurios nacistinėje mėsmalėje vos nepražuvo, kad visomis išgalėmis stengėsi stiprinti nepriklausomybę atgavusios Lietuvos dvasią – visa tai sudaro minėtojo apaštalavimo formas, labiausiai tikusias sava Tėvynei ir savam laikui.

Kaip jau ne kartą minėjome, Vydūnui visų vertybių matų matas yra žmoniškumas. Jis juo matavo ne tik atskiro žmogaus, bet ir tautos, valstybės, netgi visos žmonijos elgseną. Didžiąja dalimi tą matą jis taikė savo tautos ir valstybės raiškai vertinti. Būtent žmoniškumas esąs tikrosios, esmingosios, laisvės požymis. Kiek valstybėje jis reiškia, tiek ji yra laisva, nes absoliučiai visos vertybės turi būti subordinuotos jo reiškimuisi. Žmoniškumas, anot mąstytojo, savo esme prilygsta dieviškumui. „Tame, kas tikrai žmoniška, dieviškumas ir žmoniškumas sutampa“¹⁰, – teigė mąstytojas. O kas dieviška – tas ir laisva. Šis tvirtinimas išplaukia iš Vydūno filosofinės koncepcijos, pagal kurią žmoguje, kaip mikrokosme, telpa visa Visata – ir materijos būsenas išreiškiančios pasaulio sferos, ir grynoji Dvasia – Absoliuto, arba dieviškumo, kibirkštis, kuri ir išreiškia žmoniškumo esmę. Vydūno praktinė filosofija daugiausia ir kalba, kaip žmogui eiti išsivadavimo keliu, kaip jam laisvėti, tapti sau žmogumi, savo harmoningos būties, prasmingos raiškos, kartu ir tikrosios laimės kūrėju, visos žmonijos bei pasaulio dvasinės evoliucijos veikliuoju dalyviu. Pati žmoniškumo esmė – grynosios, taigi ir laisvosios, Dvasios apraiška valdo žmogaus asmenybę – jo kūno, emocijų ir minčių kompleksą. O valdo tiek, kiek

⁹ Vydūnas. Žvilgsniai į mano kūrimą // Žemaičiai. Žemaičių rašytojų prozos ir poezijos antologija. Kaunas, 1938, p. 20.

¹⁰ Vydūnas. Raštai, t. 1, V., 1990, p. 519.

pati yra nuo jo yra nebe priklausoma, laisva, kiek turi tam valdymui galios. Tasai valdymas sudaro dorovės pagrindą, o dorovė yra visos kultūros pagrindas. Analizuodamas gyvenimo reiškinius, ypač svarbesnius valstybės raiškoje, matydamas čia nemažai destrukcijos elementų, mąstytojas didžiąją bėdą išvelgia tame, kad žmonių bei jų bendrijos gyvenime nevaržoma laisve naudojasi ne tiek pati žmogaus dvasia, jo dieviškasis pradas, pasireiškęs išmintimi, kiek minėtasis kūno emocijų ir proto kompleksas, pažmoniškumas. O toji nevaržoma laisvė tariama, nes ji ne išlaisvina, o pavergia, t.y. pačią žmogaus asmenybę pajungia labai apčiuopiamais, bet praeinantiems šio pasaulio dalykams. Tada ne žmogus turi pasaulį ir yra laisvas nuo jo, o atvirkščiai – pasaulis, jo mirażai valdo žmogų, tiksliau – jo pažmoniškąją dalį. Pati žmoniškumo esmė tada būna pavergta, įkalinta. Kai taip įsikalina dauguma tautos žmonių, tokia tauta nėra laisva. Neturėdama dvasinio orientyro, ji neturi ir laisvės. Jai reikia laisvėti pirmiausia įveikiant savo pačios silpnybes, savo dvasinį nuosmukį, kuris trukdo dvasinės kultūros sklaidai. Stebėdamas nepriklausomos Lietuvos gyvenimą, mąstytojas matė daug tokio nuosmukio apraiškų. Mąstytojo įsitikinimu, būtent jos labiausiai ir temdžiusios tikrąją, esmingąją, tautos laisvę. Būtent jos ir vertė jį sakyti, kad tos laisvės iš esmės nėra ir kad būtina pasistengti ją įgyti.

Tokios laisvės stygių mąstytojas matė ne tik Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje, žmonijoje. Anot jo, žmonija globaliai vienydamasi turi pakelti didelius išbandymus. Esantys du šio vienijimosi lygmenys – civilizacinis ir dvasinis. Civilizacinis apėmė mokslo, technikos, ūkio sferas. Čia pasiekti laimėjimai pasaulį vienijo akivaizdžiai. Tačiau nuo civilizacijos spartos ėmė atsilikti dvasinė pažanga, nuo jos žmonija faktiškai nususuko. Tas nusigręžimas reiškė žmonijos pasidavimą materijos galioms, kurioms veikiant vis labiau ėmė silpnėti dvasinės kultūros vaidmuo gyvenime, jos poveikis žmogui. Šiam susilpnėjus, žmonijoje vis labiau ėmė reikštis agresyvios ir destruktyvios jėgos, kurias įveikti, sutaurinti ir pajungti dvasiniam pradui tebeesą jos būtiškasis uždavinys.

Šitoks pasidavimas griaunančioms visatos galioms, Vydūno įsitikinimu, žmonijai XX amžiuje atsiėjęs didžiules kančias – du pasaulinius karus. Ypač didelė tų kančių dalis tekusi Lietuvai. Patys tie karai, anot mąstytojo, buvę bandymai agresyvia jėga vienyti pasaulį ir tąja jėga jį užvaldyti. Kartu tai buvusi lyg ir Visatos Kūrėjo žmonijai siųstoji bausmė už tai, kad ji „nėjo savo pareigų“, ignoravo dvasios ugdymo priedermę, pakrypo materijos galių pusėn ir taip kiek išklydo iš jai skirtos dvasinės evoliucijos kelio bei prisišaukė griaunančiųjų galių protrūkį. Baigiantis antrajam pasauliniam karui, pats jo metu patyręs nemaža kančių, bet nepraradęs

dvasios tvirtumo ir tos dvasios palaikomo optimizmo, mąstytojas tikėjo, kad žmonijos patirtos kančios turėtų nuskaidrinti jos dvasią ir sustiprinti ryžtą vienytiškos tos dvasios ugdymo pagrindu. Tokį tikėjimą mąstytojas postuluoja ir dar karo metais „Varpuose“ skelbtame straipsnyje „Didžioji žmonijos valanda“. „Ir kėlusi uždaviniu visiems, kurie numano, ką reiškia dabartinė žmonijos valanda, būti spinduliuojančiais Kūrėjo veiksniais, – rašė Vydūnas šiame straipsnyje. – Jie tai ir savo buvimu skelbs, kad tie žmonės ir tos tautos išliks gyvos šioje audroje ir gyvės, kurios nuoširdžiai pasistengs atsibusti Šviesoje, Malonėje ir Galioje to Didžiojo Slėpinio, kurį atsimename tardami tyliai širdyje žodžius: Maloningas Dieve!“¹¹

Vydūnas tikėjo, kad tarp tų gyvėsiančių laisvę atgausiančių ir dvasiškai atsibusiai tautų bus ir lietuvių tauta. Ji augsianti ir stiprėsianti ne tam, kas egocentiškai išsiskirtų iš kitų tautų ir priešintųsi žmonijos vienijimuisi, į kurią esąs nukreiptas dieviškasis Visumos kūrybos vyksmas. Tautos išaugimas ir sustiprėjimas reiškia vienos iš integruotai veikti turinčios žmonijos dalių sustiprėjimą. Kuo sveikesnės ir stipresnės bus visos tos dalys, tuo harmoningesnė bus visos žmonijos būtis ir tolesnė raida. Kūrybos galių neturinti, dvasingumą prarandanti, dvasine gaiva prisodrintų kūrybos vaisių subrandinti negalinti tauta esanti pasmerkta sunykti. Beje, tų galių neturėjimas reiškia ir laisvos valios, t. y. pačios laisvės, neturėjimą. Išorinė nepriklausomybė („laisvė paviršiaus dalykuose“) tada faktiškai neturinti jokios prasmės.

Taigi, į savąją tautą Vydūnas žvelgė ne tik kaip į turinčią teisę savarankiškai tvarkytis, bet ir kaip privalančią tą teisę ir pačią laisvę įprasmiti savo įnašu į visos žmonijos dvasinio skaidrėjimo vyksmą, į pasaulinį kultūros procesą. Tauta pirmiausia turinti būti duodanti ir tik paskui imanti. Tokia esanti tautos laisvės prasmė.

Būdamas tvirtai įsitikinęs, kad „visa žmonija turi suvokti savo vienybę kaip sąmoningą tauriausią žmoniškumą“¹², Vydūnas iškelia Amžinybėn. Iškeliaudamas paliko beveik idealiai sutvarkyto tauraus gyvenimo pavyzdį, kuriuo dvasios šviesos ieškančiam žmogui norėtųsi sekti be jokių raginimų ir įkalbinėjimų. Paliko ir kelrodį, jei kas panorėtų tuo pavyzdžiu sekti – keliasdešimtyje knygų bei gausybėje periodikoje išsimėčiusių straipsnių išdėstyta, įvairiais rakursais ir detalėmis išryškintą žmogaus ir tautos būties sampratą. Išėjo taip pat norėdamas, kad jo išgryninti minčių klodai ir dvasinė patirtis pasitarnautų tautos gyvėjimui, stiprėjimui ir

¹¹ Vydūnas. Raštai, t.3, p.356

¹² Vydūnas. Raštai, t.4, V., 1994, p. 71

prasmingai raiškiai, kurios, kaip ir atskiro žmogaus, svarbiausias tikslas esąs siekti tobulesnio žmoniškumo, savo esme prilygstančio dieviškumui.

Kaip matėme, savo didžiausias viltis ir vizijas Vydūnas siejo su 1918-aisiais nepriklausomybę pasiekusia Lietuva. Žvelgdamas pro tų vizijų prizmę, mąstytojas jos gyvenime matė daug kritikos vertų dalykų. Tačiau tą kritiką reikšdamas jis niekur nepiktdžiūgavo, nieko neniekino ir nepiešė nevykėlės nelaimėlės Lietuvos vaizdo. Nors kai kur klystanti, ne visada aiškiai suvokianti atgautosios laisvės prasmę ir neįžvelgianti kai kurių pavojų, Lietuva jam atrodė pakankamai sparčiai auganti, stiprėjanti, turinti daug jaunatviškų galių ir reginti pakankamai šviesią savo raidos perspektyvą. Tačiau Vydūno būgštavimai, kad tauta gali būti „aktingiau iš lauko spaudžiama“ ir netekti laisvės „gyvenimo paviršiaus dalykuose“, t. y. politinės nepriklausomybės, deja, pasitvirtino. To skaudaus pasitvirtinimo akivaizdoje beveik visi mąstytojo priekaištai anuometinei Lietuvos valstybei pasirodė esą visiškai teisingi. Nors atlaikyti galingą „aktingąjį spaudimą iš lauko“ fizinių galių tikrai nebūtų užtekę, bet ar laisvei branginti ir apginti pakankamai buvo stiprinamos ir mobilizuotos tautos dvasios galios, apie ką mąstytojas nuolat primindavo?

Deja, dvidešimties metų buvo per mažai, kad Lietuva būtų galėjusi įsibėgėti ir tarp laisvų valstybių išsiskirti savo itin aukšta žmoniškumo kultūra bei taip pateisinti taurųjį Vydūno lūkestį, nors buvo pasiekta ne taip mažai. Dabar Vydūnui apie tokį lūkestį, aišku, būtų sunku prabilti, nors prieš dvidešimtį metų, tikrai būtų galėjęs prabilti. Beje, tuometinio atgimimo viena iš pirmųjų apraiškų juk ir buvo galingai nuvilnijusi Vydūno 120-mečio sukaktis. Atrodė, laisvės skrydžiui pabudusi tauta išgirdo suskambusius Jūrų varpus – vydūniškųjų dvasios vertybių skambesį, dvasiškai laisvo *sau žmogaus* giedamą himną, kurio melodija sklido iš daugybės Vydūno pagerbimui skirtų ženklų. Vydūnas, atrodė, buvo su mumis pirmajame Sąjūdžio suvažiavime, kartu su mumis stovėjo Baltijos kelyje. 1991-ųjų sausio įvykiai šiandien mūsų atminties ekrane išnyra kaip šventa misterija, kaip tragišku optimizmu nuspalvintas didingas baigiamasis laisvės kovų akordas. Stovėdami tada prieš tankus kaip tvirčiausias mūras, jautėme, jog į tą galingą mūrą mus vienijo laisvės dvasia, kurios kitas vardas – laisva dvasia. Gerai prisimenu, jog tada, jausdamasis esąs to stipraus mūro mažyte dalele, aiškiai suvokiau, kad mus sujungusioji vienybės galia yra būtent toji, apie kurią nuolat kalbėjo, kurią mumyse nuolat ugdė Vydūnas ir kuria remdamasis Mahatma Gandis atvedė Indiją į laisvę. Į ją tada, 1991-aisiais, atėjome ir mes. Atėjome gandiškuoju – vydūniškuoju nesmurtinės kovos keliu. Su didžia

pagarba pasitikome tų pačių 1991-ųjų spalį laisvon Lietuvon sugrįžusius Vydūno palaikus ir, atrodė, kad toji pagarba yra padėka už jo paliktą žmoniškumo skaidrią šviesą, kurios spindulių rodoma kryptimi eisime laisvės keliu. Tačiau tada suvokėme ir tai, kad tasai ėjimas nebus labai lengvas, kad mūsų laukia ilgas Vydūno grįžimo į mūsų protus, širdis, sielas kelias, daug ilgesnis negu nuo Detmoldo iki Rambyno, nes tai kiekvieno iš mūsų ir visos tautos kelias į tikrąją laisvę, į tikrąją laimę, į didžiąją santarvę su savimi ir pasauliu, į gyvenimo pilnatvę ir harmoniją – į ką kvietė Vydūnas ir aiškino, kaip reikia eiti. Norėjosi, kad tasai kelias būtų kuo trumpesnis ir greitesnis, o vydūniškoji išmintis pasitarnautų kaip tikrasis orientyras tame kelyje. Neįvyko taip, kaip norėjosi – tame kelyje radosi daug duobių, apylankų ir ne visai gerų, o kai kada ir vienareikšmiškai blogų orientyrų. Vydūniškoju – tauresnio žmoniškumo siekimo – orientyru vadovaujasi ne tokia jau didelė tautos dalis. Tačiau tasai orientyras niekur nedingo, jame akumuluotoji galia ne silpnėja, ir pats gyvenimas, laikui atėjus, tą galią pajungs tikrajam tautos ir kiekvieno jos vaiko laisvėjimui. Prieš 18 metų dar kartą atgautoji laisvė – tik prielaida tai tikrajai laisvei siekti. Daug kas, kaip ir anuometinėje Lietuvoje manė, kad politinė nepriklausomybė jau ir yra pati laisvė ir visa, kas bus daroma jai esant, bus pažymėta jos ženklų. Pats toksai manymas buvo iliuzinis, ir, prisiminkime, apie tą iliuziškumą Vydūnas buvo įspėjęs, kalbėdamas apie pirmąją mūsų nepriklausomybę. Į tą įspėjimą nebuvo pakankamai įsiklausyta tada, juo labiau neišgirstas jis liko dabar. Tačiau šiandien vilčių teikia tai, kad būdami saugesni tarptautinėje bendrijoje, dar turime laiko sugrįžti prie Vydūno ir atidžiau įsiklausyti į jo aiškinimus, o įsiklausę gal kai ką ir šiandienai pritaikyti. Pritaikyti rastume daug ką. Nebūtinai aklai, dogmatiškai, mechaniškai, o vadovaujantis savo protu, patirtimi, reikmėmis, suvokiant šiandieninį savo būties kontekstą.

Beje, jau ne tik iš bažnyčių, bet ir nebe vienas valstybės, politikos, kultūros, verslo veikėjas ima sakyti, kad turimos laisvės mums nebepakanka, kad labai atsiliko mūsų dvasia, kad labai sumenko mūsų dorovės vaidmuo ir kad tai yra gana rimti mūsų tolesnės raidos stabdžiai. Tokie sakymai teikia vilties, kad bus gal išgirstas Vydūnas, o išgirdus ir įdėmiau įsiklausyta į tai, ką jis aiškino.

Deja, tos vilties šviesą temdo, nelabai suprantu kodėl, mūsų besirandantis apriorinis negatyvus nusiteikimas Vydūno atžvilgiu. Pabrėžiu – ne kritinis, o apriorinis. Su Vydūnu ne polemizuojama, ne kritiškai vertinamos jo idėjos, intencijos, veikla, o tiesiog niekuo nepagrindžiant postuluoju, kad visa, ką jis darė, yra šiandien dėmesio nebevertas ir

nepageidautinas dalykas. Apgailestaujama, kad jo atvaizdu papuoštas 200 litų banknotas. Apgailestavimo motyvas suprantamas – bent taip daugybėje žmonių žadinama nuovoka, kad banknote esantis portretas simbolizuoja tautai reikšmingas vertybes, o kai kam kils noras pasidomėti – kokias. Apgailestaujantiems to nesinorėtų. To nenorėjimo motyvo, nuoširdžiai sakau, nesuprantu. O kai bandau suprasti – darosi nejauku. Įžvelgiu du daugiau negu nemalonius dalykus. Vienas – kai kam, matyt, nepatinka būties supratimą grindžianti pasaulėžiūrinė Vydūno pozicija, todėl reikia, kad niekas nieko apie ją negirdėtų. Jei taip – kategoriškai uždrauskime visą filosofiją ir iš visur eliminuokime jos istoriją, nes ten daugybė viena su kita besigrumiančių pasaulėžiūrų, kurių labai didelė dalis nesutinka su vienintele (šiuo atveju Vydūną neigiančia) teisinga pozicija. Vydūno filosofija, kaip jis pats ne kartą yra sakęs, kaip ir bet kuri kita filosofija, nepretenduoja į absoliučios tiesos monopolį. Ji išreiškia subjektyvų jos kūrėjo požiūrį į visą esatį ir jos apraiškas. Tiesiog ji yra jo kūrinys, kai kam gražus, kai kam – gal ir ne. Galėtume piktintis, jei savo esme ji būtų šėtoniška, nukreipta prieš Dievą ir žmogų, propaguotų pasaulio beprasmiškumą ir siekį jį sunaikinti. Betgi yra visai priešingai! Jei ši filosofija yra silpna kaip tokia (o tai, manyčiau, nėra joks blogis, nes nuoširdžiuose žmogaus tiesos ieškojimuose ne viskas būna sėkminga, ne visada pasiseka eiti tvirtai ir nuosekliai), tad ir parodykime, remdamiesi svariais argumentais, o ne aprioriškai niekinkime. Taip niekinant, norom ar nenorom, paniekinamos ir toje filosofijoje propaguojamos vertybės, kurios, paprastai, būna visuotinai pripažintos. Deja, argumentuotos Vydūno filosofijos kritikos aptikti neteko, o aprioriniai jos paniekinimai tikrai nepasitarnauja joje aistringai keliamų vertybių, kurių pati svarbiausioji – žmoniškumas, įsitvirtinimui nei mūsų sąmonėje, nei realioje elgsenoje.

Antras su Vydūno neigimu susijęs nemalonus dalykas – jau yra tiesioginis ciniškas pačių vertybių trypimas. Atrodo, kad Vydūnas bene pirmas bus patekęs po tuo trypančiuoju padu. Neseniai pasirodė pirmasis lietuviškas „Playboy“ numeris. Čia ilgokame straipsnyje, iliustruotame gražiomis nuotraukomis, rašoma ir apie Vydūną. Gal čia supažindinama su tuo, ką Vydūnas kalba savo traktate „Gimdymo slėpiniai“, gal parodoma tauri, dvasinga lietuvių tautoje gimusi lytiškumo, lytinio gyvenimo, žmogaus atėjimo į šį pasaulį paslapties samprata, gal skaitytojas bent kiek priverčiamas susimąstyti apie šių dalykų šventumą ir atsakingumą jų atžvilgiu? Deja, ne. Čia net neužsimenama, kad tokios Vydūno knygos iš viso esama. Vydūnas tiesiogine prasme suniekinamas, apšmeižiamas. Straipsnio autorė jį apibudina kaip Vydūno pasivadinusį vokiečių (!?) mąstytoją, kaip savo atvaizdą įsimylėjusį dabitą, greičiausiai turėjusį

meilužių, kaip nieko ypatingesnio tautai nepadariusį garbėtrošką ir gerbėjų nepelnytai ant pjedestalo užkeltą žmogystą, kurio atvaizdą neapsižiūrėję bankininkai uždėję ant didelio nominalo banknoto. Tokį Vydūno įvaizdį autorė atkakliai stengiasi kurti, remdamasi savo fantazija, šią pamaitindama savaip interpretuotomis mąstytojo žmogiškojo gyvenimo smulkmenomis, dažniausiai nereikšmingomis. Tokiu įvaizdžiu užmaskuojamas tikrasis taurios asmenybės ir jos gyvenimo reikšmingumas, jos teiktų vertybių lobynas. Aiškiai suvoki, kad būtent to ir siekta. O to siekimo tikslas – skinti kelią tokioms „vertybėms“ kaip pornografija, nevaržomas seksas, šou blizgučiai – visam tam, kas peni, kaip pasakytų Vydūnas, žmogaus silpnybes, kūniškųjų malonumų geismus, „pažmoniškumą“, kas blokuoja dvasingumo galios, tikrojo žmoniškumo skleidimąsi ir augimą, kas turi būti įveikiama dvasiškai tobulėjant, artėjant prie Dievo. Skinti kelią – reiškia išrauti, sutrypti, sunaikinti visa tai, kas žmogaus sąmonėje gali sužadinti tikrojo žmoniškumo siekimą. Išraunamos ne piktžolės, o turimi auginti daigai, kad anos galėtų nevaržomai bujoti.

Tad ar pajėgsime išgirsti Vydūno balsą, kai jis jau brutaliai dusinamas? Ar užteks mūsų pačių balso stiprumo, kad galėtume jam pritarti giedodami: „Tvirta dora, rankoj ranka, visi už Lietuvą, tėvynę Lietuvą“?

Varpai – 2009 (24): Literatūros almanachas. – 2009, p. 227–236.